

Zeeland

Aolles wier anders
1950-1975

Wim van Gorsel

Zeeland

Aolles wier anders

1950-1975

Wim van Gorsel

W BOOKS

De nieuwe tijd komt eraan!

Tijdens een modeshow in Middelburg (1961) showt een jonge vrouw een nieuwe creatie aan een aantal geïnteresseerde dames. Een oudere, nog in Walcherse dracht geklede boerenvrouw, voelt geïnteresseerd aan de stof van de nieuwe jurk. Ze vraagt zich af welke stof is gebruikt. De boerenvrouw lijkt daarmee een vertegenwoordiger van een oudere generatie die nog opgroeide in een agrarische samenleving. Een tijdperk waarin anderen voor je bepaalden wat je wel en niet aantrok.

INHOUD

	INLEIDING	7
1	IK WORSTEL EN KOM BOVEN <i>Watersnood en Deltaplan</i>	11
2	OVER MENSEN EN MACHINES <i>Landbouw</i>	23
3	GROTER EN GROTER <i>Visserij</i>	37
4	SCHOORSTENEN BOVEN DE POLDER <i>Industrie en nijverheid</i>	49
5	OVERLEVEN OF AFVALLEN <i>De middenstand</i>	61
6	HEEN EN WEER <i>Transport en verkeer</i>	73
7	SPEL EN PLEZIER <i>Sport en vrije tijd</i>	87
8	ZOMER IN ZEELAND <i>Toerisme</i>	101
9	HOERA! <i>Feesten</i>	115
10	WIE DE JEUGD HEEFT... <i>Jongeren</i>	127
	BRONNEN	140
	ILLUSTRATIEVERANTWOORDING	141
	REGISTER <i>Personen / Geografische begrippen</i>	142

DTT

& BLANKEVOORT NV.
BEVERWIJK

IK WORSTEL EN KOM BOVEN

Watersnood en Deltaplan

1

Op 24 april 1961 om vijf over vier 's middags werd onder toezicht van koningin Juliana bij Vrouwenpolder door de plaatsing van de laatste van in totaal zeven caissons het Veerse Gat afgesloten. Duizenden enthousiaste Zeeuwen waren die maandagmiddag afgekomen op deze historische gebeurtenis, waarbij Walcheren en Noord-Beveland aaneengesmeed werden. De verbinding was onderdeel van het zogenaamde 'Drie Eilandenplan.' Dit plan was weer een van de schakels uit een veelomvattender Deltaplan.

Wie schrijft over Zeeland in de jaren '50 en '60 ontkomt niet aan de Watersnoodramp van 1 februari 1953. Hoewel Zeeland na alle oorlogsgeweld ook eind 1944 al zwaargehavend uit de strijd kwam, markeert de ramp van 1953 toch een ijkpunt. Er is een Zeeland vóór de ramp en een Zeeland ná de ramp. De via het Deltaplan in gang gezette grootschalige dijk aanleg en verbeterde infrastructuur was van vergaande invloed op de periode erna.

Na een moeizame start na de Tweede Wereldoorlog moest de wederopbouw in Zeeland in 1953 deels opnieuw ter hand worden genomen. De vernielingen die de ramp veroorzaakte waren immens. 1836 mensen verloren hun leven en de schade aan de veestapel, gebouwen en infrastructuur was gigantisch.

Direct na de Watersnoodramp kwam de discussie op gang hoe Nederland in de toekomst duurzaam beschermd kon worden tegen dergelijk toekomstig natuurgeweld. Het leidde tot het instellen van een nationale Deltacommissie. Na een aantal maanden kwam deze commissie onder andere tot het advies de Oosterschelde, de Grevelingen en het Haringvliet af te sluiten. Daarnaast bepleitte de commissie de uitvoering van een 'Drie Eilandenplan', een plan dat al sinds de jaren '30 bestond, namelijk de verbinding van Walcheren, Noord-Beveland en Zuid-Beveland door de afsluiting van het Veerse Gat en de Zandkreek. Tot slot adviseerde de Deltacommissie de dijken op te hogen tot de zogenoemde Deltahoogte. Het Deltaplan was geboren. De Deltawerken konden starten.

Door de uitvoering van de Deltawerken werd Zeeland niet alleen veiliger. Door de grootschalige bouw van dijken, dammen en wegen werd een relatief afgelegen provincie vanaf de jaren '60 meer en meer verbonden met de rest van Nederland. Dat gaf niet alleen economische voordelen, ook sociaal-cultureel profiteerde Zeeland. Als gevolg van de Deltawerken werd Zeeland voor bedrijven aantrekkelijker om er zich te vestigen. Tegelijkertijd haalden de Deltawerken de Zeeuwse bevolking ook steeds meer uit haar onvrijwillig isolement.

Na de Zandkreekdijk, het eerste project van het Deltaplan, was de Veerse Gatdam aan de beurt. Het werk werd uitgevoerd door Van Hattum en Blankevoort uit Beverwijk. Op de foto, die is genomen kort voor de afsluiting, is een zenderwagen van de PTT (het huidige KPN) te zien die het nieuws van de opening in de Nederlandse huiskamer moest brengen. Het Veerse Gat werd op 24 april 1961 afgesloten, zodat het Veerse Meer ontstond.

Oogsttijd

Na gedane arbeid is het goed rusten, zoals tijdens de aardappeloogst op een landbouw-perceel nabij Koudekerke rond 1960. Opvallend is dat er tijdens piekmomenten in de landbouw, zoals bij de aardappeloogst in het najaar, nog massaal handwerk aan te pas kwam. Evenals in de fruit- en bloementeelt vonden veel Zeeuwse vrouwen hierin tijdens deze oogstweken een welkome bijverdienste. Eén van de vrouwen is nog gekleed in de Walcherse dracht. Dat is in die tijd al geen vanzelfsprekendheid meer.

Ook de bonenpluk, in het begin van de zomer, is zo'n piekmoment waarin een beroep wordt gedaan op tijdelijke arbeiders. Vaak werd er gewerkt met stukloon, waarin de betaling afhankelijk was van de hoeveelheden die werden geoogst. De productie wordt gewogen voor de uitbetaling. Opvallend is dat er werd gewerkt met jute zakken waar cacao heeft ingezeten. Na de weging werden de zakken overgeladen in kratten die op een vrachtwagen verder werden bezorgd, waarschijnlijk naar de veiling in Middelburg. Overigens lijken de aanwezigen nog geen opgejaagd bestaan te kennen. Er was volop tijd om te lachen op het werk.

NI
PF-6

FA. VISSER

FA. GEBRS. V. D. HEUVEL
VIS- EN GARNALENHANDEL
BRESKENS - TELF: 827 774

GROTER EN GROTER

Visserij

3

Visseren brengen kisten vis aan land en lossen deze in Breskens in augustus 1957. Het was een vertrouwd beeld. Van oudsher was de visserij in Zeeland een belangrijke tak van werkgelegenheid. Behalve de werkgelegenheid voor de opvarenden in de garnalen-, mosselen-, oester- en kustvisserij moet daarbij ook worden gedacht aan banen in de visgroothandels en visverwerkende bedrijven. Het totaal aantal vissers in Zeeland bedroeg in 1955 ongeveer 1.700. In 1970 waren dit er nog 720, terwijl de Zeeuwse vissersvloot tussen 1955 en 1975 reduceerde van 350 naar 130 schepen.

De arbeids- en levensomstandigheden van de Zeeuwse vissers voor de oorlog waren zwaar. Veel vissersgezinnen leefden in grote armoede. Hier kwam pas na de Tweede Wereldoorlog verandering in. Vanaf de jaren '50 werd er langzamerhand – met behulp van gunstige overheidsleningen – gemoderniseerd in de Zeeuwse visserij. De motoren werden zwaarder en met behulp van een nieuwe vismethode, de boomkorvisserij, stegen de opbrengsten sterk en nam de welvaart onder de vissers langzaam toe.

Een probleem waar de Zeeuwse visserij in de jaren '50 mee werd geconfronteerd was de vergrijzing. Bij een goed draaiende economie was het voor steeds meer vissers verleidelijk een zeker, relatief comfortabel bestaan aan de wal te zoeken, waarbij men ook nog eens verzekerd was bij ziekte. Jongeren waren daardoor steeds moeilijker te porren om hun vaders op te volgen en ook voor de visserij te kiezen. Voor de visserijsector leidde het regelmatig tot gebrek aan personeel. Betere verdiensten als gevolg van de doorgevoerde modernisering losten dit probleem echter weer op.

Begin jaren '60 volgde er een nieuwe fase in de Zeeuwse visserij. Doordat de rijksoverheid het aantal Nederlandse vissers zo groot mogelijk wilde maken om een vuist te maken binnen de Europese Economische Gemeenschap (EEG) en Zeeuwse gemeenten de financiering van nieuwe schepen vergemakkelijkten, kon er opnieuw een moderniseringsslag worden gemaakt. Dit leidde er wel toe dat de vissers voor de aflossing van hun financiële lasten 'gedwongen' waren steeds meer te vangen.

De jaren '60 worden over het algemeen toch als 'gouden jaren' voor de Zeeuwse visserij gezien. Er waren nog geen quoteringen en over zwarte verkoop werd niet al te moeilijk gedaan. Over de verdiensten hadden de vissers in die periode dan ook weinig te klagen.

Den Bouwmeester

Arbeiders duwen rond 1950 een kar met planken in de elektrische zagerij en schaverij van houthandel Den Bouwmeester aan de Kousteensedijk te Middelburg. Het hout is zojuist afgeleverd door een vrachtwagen van het bedrijf, die het net heeft opgehaald aan de kade. Daar is het aangevoerd door een vrachtschip. De ruwe planken zullen verder worden verwerkt voor gebruik in de bouw.

De ontstaansgeschiedenis van houthandel Den Bouwmeester gaat terug tot het eind van de negentiende eeuw. Vanaf 1932 werd het als zelfstandig bedrijf onderdeel van Koninklijke Houthandel William Pont N.V. te Zaandam. Na de oorlog groeide het uit tot een bedrijf waar in vier loodsen, met een totale oppervlakte van elfduizend vierkante meter, de centrale houtaanvoer en opslag voor West-Nederland werd geconcentreerd. In 1969 verhuisde het bedrijf naar de Kleverskerkseweg, mede vanwege de bouw van een vaste Koningsbrug, waardoor de aan- en afvoer van materialen via het water onmogelijk was geworden. Op de Kousteensedijk was het bedrijf ook min of meer uit zijn jasje gegroeid. Veel later, in 2003, werd het bedrijf onderdeel van het PontMeyer concern.

Frietfabriek Huzo

Arbeidsters van de frietfabriek HUZO in Lewedorp staan geconcentreerd langs de lopende band om voorgebakken en vriesgedroogde friet te controleren. Voordat de friet de verpakking ingaat om naar afnemers, bijvoorbeeld winkels en restaurants, verstuurd te worden is er nog een laatste check om de 'slechte' frietjes eruit te halen. Kwaliteitscontrole is immers een belangrijk onderdeel van het bedrijfsproces van HUZO. Frietfabriek HUZO is een mooi voorbeeld van een landbouw verwerkende industrie. Jan en Kees Huige, van de sinds 1903 bestaande gelijknamige aardappelhandel, richtten op 1 november 1961 de eerste fabriek van voorgebakken gekoelde 'patates-frites' in Nederland op: N.V. HUZO (Huige en Zonen). Met dit nieuwe product waren ze de eersten in Europa. De fabriek bood werk voor ongeveer 25 mensen en groeide langzaam uit tot een steeds groter bedrijf. Begin jaren '70 werkten er ruim zestig werknemers bij HUZO, dat zich in 1973 aansloot bij het Canadese McCain, dat al in 1957 begon met het maken van diepvriesfriet.

Kleine winkeliers

Wemeldinge, 1960. De drie in het wit gestoken winkeljuffrouwen van Végé (Verkoop-gemeenschap) winkel Ruissen hebben zich netjes opgesteld achter de winkelruit voor een foto. We zien keurig ingerichte etalages en hoge schappen vol levensmiddelen achter de toonbank. Van zelfbediening had – zeker op het Zeeuwse platteland – (vrijwel) niemand nog gehoord.

De kleine winkels waren niet alleen van belang bij het voorzien in de primaire levensbehoeften. Ze vervulden ook een zeer belangrijke sociale functie. Mensen ontmoetten er elkaar en de laatste nieuwtjes konden worden uitgewisseld. In veel dorpen kwam het voor dat bepaalde winkels, vooral voor de dagelijkse boodschappen, ruim vertegenwoordigd waren als gevolg van de verzuiling. Zo beklagde een familielid, dochter van een Zeeuwse kolenboer, zich er vaak over dat ze als kind van haar moeder altijd bij drie verschillende bakkers brood moest kopen, want zowel de hervormde bakker, de gereformeerde bakker als de bakker van de gereformeerde gemeente moest als klant behouden blijven. Het was een ingesleten patroon dat pas in de loop van de jaren '60, bij de ontzuiling, langzaam verdween.

De rijdende winkel

Een in Walcherse dracht geklede vrouw doet rond 1958 boodschappen in een rijdende winkel in Westkapelle. Door het verdwijnen van steeds meer kleine dorpswinkeltjes waarin de dagelijkse boodschappen konden worden gedaan, werd het op het Zeeuwse platteland aantrekkelijk met 'rijdende winkels' te gaan werken, al kwamen die niet dagelijks. Ondanks het verdwijnen van steeds meer winkeltjes konden dorpsbewoners daar dan toch op vaste tijden terecht. Zoals valt te zien werd er in de rijdende winkels al aan zelfbediening gedaan. Klanten moesten in een metalen mandje zelf eerst hun boodschappen uit de rekken pakken. In die tijd nog een heel nieuw concept.

Stille straten

Mei 1956. Pieter Kroonenberg steekt de Stationsweg in Goes (vanaf 1958 de Frans den Hollanderlaan) over. Hij kijkt niet naar links of naar rechts. De straat is leeg. In de verte staat een geparkeerde auto en rijden twee fietsers. Als kind kon je midden jaren '50 nog volop op straat spelen en vrijwel zonder te kijken oversteken. Het autobezit was nog gering. Slechts één op de veertig Nederlanders beschikte al over een auto. Maar dit zou heel snel veranderen. In 1965 had één op de tien landgenoten een auto, in 1970 één op de vijf. De tijd dat je als kind zonder te kijken de straat kon oversteken was definitief voorbij. Ook in Zeeland.

De veerdiensten

Elke meter telt om meer auto's te kunnen meenemen zullen de medewerkers van de RTM (NV Rotterdamsche Tramweg Maatschappij) rond 1950 denken bij het opduwen van de kleine Morris op de boot tussen Anna-Jacobapolder en Zijpe. Links staat W. Zondervan, tweede van links C. de Keijzer. De veerdiensten waren van belang. In totaal telde de provincie er in 1960 – vlak voor de uitvoering van de Deltawerken – acht, waarvan die tussen Anna Jacobapolder (St. Philipsland) en Zijpe (Schouwen-Duiveland) er eentje was. Een kleintje, maar niet onbelangrijk, want door gebruik te maken van dit veer bespaarde je vele kilometers omrijden. Na de voltooiing van de Philipsdam in 1988 verdween deze aloude, goed bezette veerdienst.

Nog veel drukker bezette en veel grotere veerboten voeren over de Westerschelde. Soms was het zo druk dat je lang moest wachten voordat je mee kon. Welke Zeeuw uit die tijd heeft het nooit meegemaakt? Dat was vaak geen pretje, want de wachttijden konden soms flink oplopen, zeker als je net de vorige boot had gemist en een paar minuten te laat was om nog naar 'de overkant' mee te kunnen. Vooral op warme zomerdagen, als het vaak druk was met dagjesmensen en toeristen, had je af

en toe flink de smoor in. De boot was net weg of al vol en je moest wachten. Een half uur, een uur of heel af en toe nog langer. Soms kon je die wachttijd nog een beetje veraangenamen door een frietje of een ijsje te eten. De passagiers van de achterste auto, een Belgische Fiat 1300, stappen hier in Perkpolder wel even uit om wat af te koelen op deze warme dag in de zomer van 1969.

Stijldansen

Middelburg, 1956. In de jaren '50 hoorde stijldansen er in de vrije tijd nog helemaal bij. Een foxtrot, een quickstep, een Engelse wals. Het was min of meer een stukje van je opvoeding. Op de dansschool – zoals Janvier in Goes of Meeuwse in Middelburg – leerde je manieren en kwam je (vaak voor het eerst) in contact met het andere geslacht. Na zo'n danscursus kon je meedoen bij feestjes, zoals hier bij een personeelsfeest van de PZEM, na de opvoering van revue Fiësta. Dansend in het midden (met bril) danst Wim den Hollander, tekenaar, etaleur en fotograaf van de PZEM in Middelburg. Als tekenaar en revueartiest (hij verzorgde onder meer een eenwieler-act) gebruikte hij ook het pseudoniem Jimmy Spake.

De bladenman

Het was een moment waar je meestal naar uitkeek: de komst van de bladenman. Dikwijls op woensdag of donderdag en meestal belde hij aan om de nieuwe Sjors, Bobo, de Pep of Donald Duck te bezorgen. In de Middelburgse Stromenwijk, zoals hier in de Westerscheldestraat, kwam hij zelfs met een speciaal, elektrisch leatuurkarretje, waarin hij de nieuwe bladen en tijdschriften had uitgesteld. Op de foto uit 1971 komt een jonge moeder op het karretje af om een of meerdere bladen te kopen. Een Libelle of een Margriet of toch een Bobo voor haar kleine dochtertje? Op de achtergrond kijken enige 'hoge' heren (van de gemeente?) belangstellend toe of deze nieuwe verkoopmethode goed werkt. Een van hen heeft zowaar een Donald Duck-boek in zijn handen.

Donald Duck

Het Vlissingse badstrand

In de lange hete zomer van 1959 zochten velen regelmatig verkoeling aan de Zeeuwse stranden. Voor veel Vlissingers en toeristen was het eigen badstrand daarbij één van de favoriete plekjes. Onder toezicht van hun ouders konden kinderen naar hartenlust aan de gang met allerlei zandcreaties en als het echt te warm werd even het water ingaan. In geval van nood stond er een reddingboot klaar om in actie te komen. Op de achtergrond het fameuze Strandhotel aan de Boulevard Evertsen. Voor veel Vlissingers was dit grand-hotel destijds een begrip.

COLOFON

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

i.s.m.

ZB | Bibliotheek van Zeeland, Beeldbank Zeeland, Middelburg
<https://digitaal.dezb.nl/beeldbank>
beeldbank@dezb.nl

TEKST

Wim van Gorsel

EINDREDACTIE

Johan Francke
Jan Zwemer

BEELDREDACTIE

Dick Broers, Johan Francke, Wim van Gorsel, Rebecca Niculae

VORMGEVING

Gijs Dragt

Foto omslag: De Nieuwendijk in Vlissingen was een van de plaatsen waar Arnhemse vissersvrouwen van oudsher hun waar verkochten. Een Arnhemse in streekdracht weegt de vis af, waarbij ze nog gebruik maakt van ouderwetse gewichten.

Foto naast titelpagina: Tijdens de strenge winter van 1962/63 was de Zandkreek totaal dichtgevroren. De auto (een Volkswagen Kever) rijdt op 24 januari 1963 vanuit de veerhaven van Wolphaartsdijk (voorground) over het ijs richting Kortgene.

© 2021 WBOOKS Zwolle / ZB | Bibliotheek van Zeeland Middelburg

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

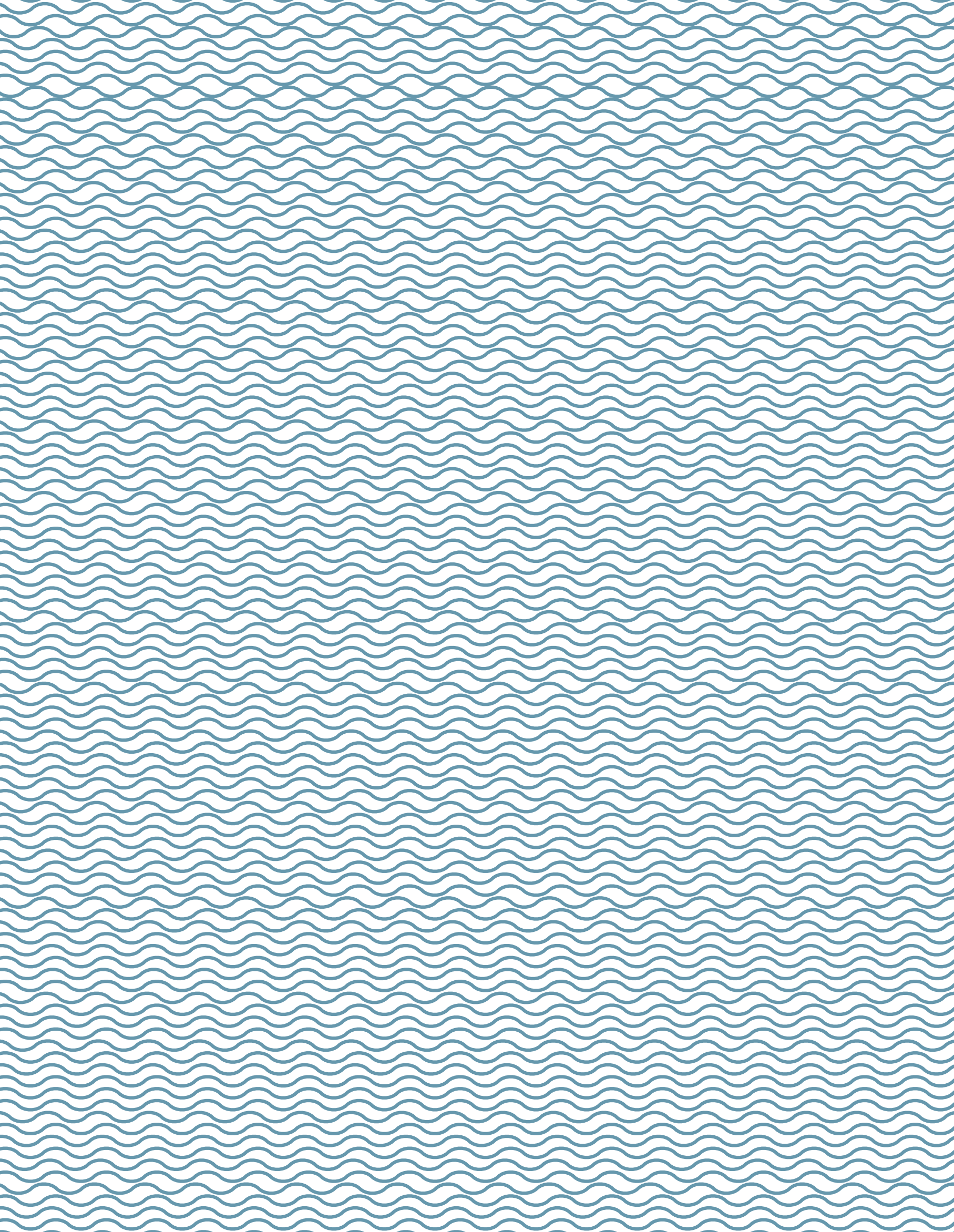
De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2021.

ISBN 978 94 625 8423 5

NUR 693

De maatschappelijke veranderingen die in de jaren 1950-1975 plaats grepen in de provincie Zeeland waren stormachtig. Het geïsoleerde eilandenrijk werd door het Deltaplan met dammen, bruggen en wegen zowel onderling als met Zuid-Holland en Brabant ontsloten. De regio ging mee in de vaart der volkeren. Landbouw en visserij verdwenen goeddeels en maakten plaats voor toerisme en industrie.

Aan de hand van een honderdtal unieke en verrassende kleuren- en zwart-wit foto's wordt omgezien naar belangrijke veranderingen in die jaren, waarbij ook onderwerpen zoals transport, middenstand, feesten, sport, vrije tijd en jeugd en jongeren aan bod komen. De foto's in dit boek zijn grotendeels afkomstig uit Beeldbank Zeeland van ZB| Bibliotheek van Zeeland.

9 789462 584235